

Б. М. Гаврилів (Івано-Франківськ),
В. В. Грабовецький (Івано-Франківськ)

Кабінет історії України в навчальному закладі (методичні рекомендації)

Методичні рекомендації й текст на допомогу викладачам і вчителям історії по створенню кабінету історії України підготували старший викладач кафедри історії України Б. М. Гаврилів і завідуючий кафедрою історії України Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. В. С. Стефаника, доктор історичних наук, професор В. В. Грабовецький.

Автори зробили спробу в ілюстративно-тематичному і хронологічному плані, з використанням краєзнавчого матеріалу наочно показати багатовіковий процес історичного розвитку України.

Навчально-методичний кабінет історії України розрахований для проведення семінарських занять, уроків, засідання наукових та історико-краєзнавчих гуртків, читання лекцій невеликій аудиторії.

Експозиція кабінету при допомозі ілюстрацій і лаконічних текстів дає уявлення про історичний розвиток українського народу, становлення його національної самосвідомості, про деякі особливості етнографії, культури, історії рідного краю. Структура кабінету дає можливість на основі експозиції організовувати тематичні екскурсії.

Художнє оформлення кабінету й обладнання передбачає таке їх розташування. Вздовж стін можна розмістити меблі типового чи індивідуального виготовлення стенди з інформацією, які можуть доповнюватися горизонтальними вітринами. На передній торцевій стіні можна розмістити меблі з технічними засобами навчання. Задню торцеву стіну можна використати для виготовлення панно чи планшету «Історико-етнографічна карта України» з нанесенням географічних назв обласних центрів з гербами і датами заснування, найважливіших пам'яток історії та культури, зокрема архітектури. Крім карти, тут можна розмістити кольоровий ілюстрований стенд «Українська національна символіка» і фотовиставку з 12 портретів «Дослідники історії України». В разі зберігання технічних засобів у підсобному приміщенні передню торцеву стіну (5—6 м) можна використати для художньо-декоративного панно з портретами гетьманів України, а центральну частину стіни— для стендів до теми «Київська Русь».

Далі, в хронологічному порядку на центральній стіні можна розташувати планшети ілюстрованої історії України з найдавніших часів і до наших днів.

Вікна можна прикрасити порт'єрами і шторами з українською національною вишивкою та гаптуванням. В Івано-Франківському педагогічному інституті ім. В. Стефаника в кабінеті історії України більшість художніх робіт по його оздобленню виконали студенти-дипломники художньо-графічного факультету цього ж вузу.

При кабінеті комплектуються навчальні посібники: карти, в тому числі саморобні, схеми, таблиці, бібліотеки методичної і монографічної літератури, хрестоматії, книги для читання з історії України, колекції відеокaset, магнітофонних плівок, платівок, діафільмів, слайд. При вузівському кабінеті історії України, особливо там, де є історичні факультети

тети необхідно створювати в окремому приміщенні, що примикає до кабінету, українську історичну наукову бібліотеку з ґрунтовним бібліографічним каталогом історичної літератури.

Кабінет історії України навчального закладу покликаний стати центром краєзнавчої, пошукової роботи молоді, яка бажає вивчати історію рідного краю. Це дасть можливість виготовити ілюстрований матеріал і провести конкурс, приурочений історичним датам «Люби і знай свій рідний край», а також тематичні вечори й наукові конференції, присвячені призабутим іменам української історії.

Методичні рекомендації підготовлені авторами виключно на досвіді створеного ними кабінету історії України на історичному факультеті Івано-Франківського педагогічного інституту ім. В. Стефаника. Вони висловлюють вдячність за допомогу в розробці змісту експозиції проф. О. Ю. Карпенку, старшому викладачу І. Т. Кочкіну і викладачу В. М. Курдуланюку.

Разом з тим зміст і структура кабінету цілком відповідають новим шкільним програмам з історії України. І ще кілька методичних рекомендацій до тематики кабінету. Якщо в навчальному закладі є краєзнавчий музей, а в ньому відповідно висвітлено історію первісного суспільства, то організатор кабінету може не розробляти першу тему «Україна в давнину».

Період історії України в II-й світовій війні доцільно доповнити місцевими матеріалами, зокрема про участь жителів краю не тільки в радянських збройних формуваннях, але й у національних. Вимагає уточнення й доповнення післявоєнний період історії України.

В цілому пропонований тематико-експозиційний план кабінету та його зміст є примірним варіантом ілюстрованої історії України, тому організатор має можливість вносити необхідні зміни і доповнення.

Структура і тематика кабінету історії України

Викладачі вузів і вчителі історії України в школах працюють в умовах, коли історична наука ще не розробила наукову періодизацію історії України та концепцію її вивчення, дослідники не торкалися ряду сторінок національної історії, а окремі з них висвітлені поверхово або суб'єктивно. Але навіть у таких надзвичайно складних умовах є можливою діяльність вчителя по створенню предметного кабінету, оформлення і поповнення якого має сприяти ілюстрованому та емоційному усвідомленню молодими громадянами республіки істини, що український народ сформувався історично, що він створив самобутню матеріальну і духовну культуру, суспільно-політичну думку, виробляє свою державність, що його складний і героїчний історичний шлях гідний великого європейського народу.

Тематична експозиція кабінету, яка може бути частково змінною, має в хронологічному порядку розкривати історію України, рідного краю за такою схемою:

I. Київська Русь — утворення феодальної держави

1. Періодизація української держави (таблиця).
2. Князі Київської Русі (список).

II. Галицько-Волинське князівство

1. Пам'ятки стародавнього Галича.

III. Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи (1490 — 1492 рр.).

IV. Виникнення українського козацтва

1. Гетьмани України (список їх 16 портретів).

V. Національно-визвольний рух на Україні

1. Видатні національні герої в боротьбі за волю України (список).
2. Визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького.

VI. Антифеодальна боротьба карпатських опришків. Національний герой України — Олекса Довбуш

1. Літопис життя і діяльності О. Довбуша (таблиця).
2. Карта походів О. Довбуша.
3. Історичні праці про карпатських опришків.

VII. Розвиток культури на Україні

1. Діячі української культури (списки та фотоілюстрації): а) літописці і книгодрукарі; б) письменники; в) композитори, драматурги і діячі театру; г) художники, скульптори, архітектори; д) вчені; е) дослідники історії України.

VIII. Україна доби капіталізму

1. Західноукраїнські землі в період зародження капіталізму.

IX. Боротьба за українську державність (УНР та ЗУНР)

1. Українська діаспора.
2. Бої за визволення Прикарпаття (1944 р.) (Карта).

X. Україна між двома світовими війнами.

XI. Україна на шляху національного відродження і державного суверенітету

Додатки:

1. Історико-етнографічна карта України.
2. Дослідники історії України (12 портретів).
3. Пам'ятники історії та культури Прикарпаття (карта).
4. Національна символіка України (див. ілюстрації в журналі «Українська культура», № 1, 1991 р.).

I. КИЇВСЬКА РУСЬ — УТВОРЕННЯ ФЕОДАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Таблиці:

I. Періодизація української держави:

княжа доба (IX—XIII ст.); козаччина:

Запорізька Січ середини XVI ст. — 1775 рр., Гетьманщина (1648 — 1764 рр.); УСРР (з 25.XII. 1917 р. до 30. XII. 1922 р.); проголошення УНР (22 січня 1918 р.); УНР з'єдналася із ЗУНР (22 січня 1919 р.); входування УСРР до складу СРСР (з 1922 р.); возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР. (1939, 1940, 1945 рр.); прийняття Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.); Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.).

2. Князі Київської Русі (роки правління).

Олег (882—912)

Ігор (912—945)

Княгиня Ольга (946—969)

Святослав (969—972)

Володимир (978—1015)

Ярослав Мудрий (1019—1054)

Володимир Мономах (1113—1125)

Ярополк Мономахович (1132—1139)

Володимирко-Володарович (1140—1152)

Юрій Долгорукий (1149—1157)
Ярослав Осмомисл (1153—1187)
Роман Мстиславович (1199—1205)
Святослав Всеволодович (1180—1190)
Мстислав Романович (1204—1223)
Данило Галицький (1238—1264)
Лев Данилович (1264—1301)

Тексти:

1. «Київ (заснований у V ст.) три століття був столицею княжої доби (з 882 р.)».
2. «Київська Русь — це княжа доба, це історія України. Утворення української народності, мови, культури і державності здійснювалися за княжої доби. Це була найбільша за територією держава в середньовічній Європі».

II. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО

Пояснюючі тексти до стендів:

«Галицький Осмомисле Ярославе!
Високо сидиш ти на своїм
Золотокованім престолі,
підперши гори угорські
своїми залізними військами...»

«Слово о полку Ігоревім»

2. «В середині XII ст. при князі Володимирку з династії Ростиславичів утворилося Галицьке князівство, найбільшої могутності яке досягло за князювання Ярослава Осмомисла (1153—1187 рр.).

У 1199 р. Галицька і Волинська землі об'єдналися в одне князівство. Галицько-Волинське князівство значно зміцніло за часів Данила Романовича Галицького (1238—1264 рр.), який заснував місто Львів (1256 р.)».

3. Пам'ятки стародавнього Галича

Текст: «На території с. Крилос Галицького району (нині — Івано-Франківська обл.) у XII—XIII ст. знаходився центр Галицько-Волинського князівства — один з визначних економічних і культурних центрів південно-західної Русі».

Істотну роль при оформленні стендів чи планшетів кабінету відіграє ілюстрований матеріал. До першої і другої теми необхідно подати малюнки чи фоторепродукції портретів князів, які можна запозичити з праць про історію України М. Аркаса і А. Лотоцького, з обкладинки журналу «Дзвін» за 1990 р. Карту-схему Київської держави X—XI ст. можна запозичити з історії України Івана Крип'якевича або інших видань. До першої теми можна використати фотознімки пам'яток стародавнього Києва, які збереглися до наших днів. Це фото реставрованих Золотих Воріт (ж. «Людина і світ», № 8, 1982 р., будівля всесвітньо-відомого Софіївського собору (ж. «Україна», № 33, 1990 р.); пам'ятник на честь засновників Києва — Кия, Щека, Хорива та їх сестри Либідь; пам'ятника князю Володимиру Великому на Дніпрових схилах (ж. «Україна», № 28, 1969 р.).

До другої теми можна використати репродукції картин художника М. Фіголя «Галич, 1921 р. Данило Галицький і Новгородський князь Мстислав Удалий» та «Галицька трійця» (Авдій, Митуса, Тимофій). Необхідно розробити схему пам'яток стародавнього Галича, які збереглися, й подати фотоілюстрації або малюнки, могили Ярослава Осмомисла, церкви Пантелеймона (збуд. 1200 р.), каплиці XIV ст., Успенської

церкви XVII ст., а також фото сучасного (1986 р.) пам'ятника на честь стародавнього Галича, який встановлено при в'їзді в с. Крилос.

Ми подаємо примірний перелік ілюстрацій. Організатор кабінету може його змінити чи доповнити.

III. СЕЛЯНСЬКЕ ПОВСТАННЯ НА ПРИКАРПАТТІ ПІД ПРОВОДОМ МУХИ (1490—1492 рр.)

1. Текст (цитата): «Найбільш голосний рух стався в 1490 р. під проводом Мухи. Видно, що рух справді був великий, тільки, на жаль, дуже мало звісний нам в подробицях. Сучасники оповідають, що «якийсь Муха з Волощини» збунтував Покуте, підняв тутешніх селян, так, що мав з собою дев'ять тисяч збройного війська з тутешнього селянства і з ними громив маєтності польської шляхти». — М. Грушевський.

2. Фоторепродукція плакату й афіші художника І. Деркача «500 років селянського повстання під проводом Мухи».

3. Репродукція картини художника І. Іжакевича «Повстання селян під проводом Мухи 1490 р.»

4. Таблиця: «Літопис селянського повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490—1492 рр.» (див. додаток).

5. Репродукція графіки художника І. Деркача «Соратник Мухи — Андрій Борула».

6. Репродукція картини художника І. Токарука «Селянський полководець Муха».

7. Фото руїн Галицького замку (сучасне).

8. Текст документа «Розповідь літописця...» (див. додаток).

9. Обкладинка монографії професора В. В. Грабовецького про селянське повстання під проводом Мухи 1490—1492 рр.

10. Фотокопії гравюр «Селяни Покуття» невідомого художника з книги Б. Гаке.

Т а б л и ц я :

ЛІТОПИС *

селянського повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490 — 1492 рр.

1490 р.

Березень — початок селянського повстання під проводом Мухи.

Квітень — здобуття повсталими селянами Снятина.

Травень — Муха здобув Коломию і визволив з-під гніту шляхти все Покуття.

Червень — антифеодальний похід повсталого загону Мухи на Галич — столицю Галицької землі.

Липень — загони Мухи переходять Дністер і направляються на Рогатин.

Кінець вересня — битва повсталих Мухи з шляхетськими загонами Миколи Ходецького, їх поразка і відступ до Дністра.

1492 р.

Повстання продовжує наступник Мухи Андрій Борула.

Грудень — загибель Андрія Борули на Буковині.

Весна — Муха підготував на Коломийщині нове селянське повстання.

Загибель народного полководця Мухи в казематах Краківської фортеці.

* Літопис життя й діяльності Мухи розроблений і складений доктором історичних наук, професором В. В. Грабовецьким.

Ілюстрації до теми можна використати з фотопутівника «Виставка історико-літературно-мистецьких творів, присвячених 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя України Мухи». Івано-Франківськ, 1990 р.

Документ:

Розповідь літописця про антифеодальне повстання селян на Буковині і Покутті під проводом Мухи в 1491 р.

«Року 1491, якийсь Муха волошин, свавільник, зібрав собі таких же свавільних понад десять тисяч і прийшов з ними на Покуття, полонячи. Перемежений був нашими, так що ледве сам утік, а інших вибили; через деякий час і сам він був узятий і в Кракові у в'язниці помер».

Густинская летопись
П. С. русских летописей
т. II, ст. 360

Крім вищенаведених матеріалів, можна виготовити окремий планшет, який хронологічно доповнюватиме дану тему:

1. Карта-схема «Замки і фортеці на Прикарпатті в XIV—XVII ст.»

Умовні позначення: кордони з Угорщиною і Молдавією; королівський замок; замок магнатський; замок шляхетський; фортеця; міста укріплені; укріплені монастирі.

2. Пояснюючий текст: «Роксолана (Настя Лісовська) 1505—1561 рр.) — дружина турецького султана Сулеймана I Пишного» (див. текст на стор. 165 у кн. «З української старовини». К., Мистецтво, 1991).

Ілюстрації:

1. Невідомий художник. Портрет Роксолани. XVI ст. Дерево, олія. Львівський історичний музей.

2. Невідомий художник. Роксолана. 1596 (див. репродукцію в альбомі «З української старовини». К., 1991).

3. М. Фіголь. Роксолана. 1970. Полотно, олія.

IV. ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

1. Пояснюючий текст: «Запорізька Січ — як демократична республіка із своїм державним, суспільно-політичним ладом, як могутня твердиня українського козацтва над Дніпром у середині XVII ст. Козацтво мужньо стояло на шляху ворожих навал, а з 1648 р. під проводом Б. Хмельницького поклато початок національно-визвольній війні й утворенню української державності. В 1775 р. царські війська за наказом Катерини II зруйнували Січ».

2. Таблиця: «Гетьмани України» *

Дмитро Вишневецький — Байда (1550—1563 рр.)

Криштоф Косинський (1591—1593 рр.)

Петро Конашевич Сагайдачний (1606—1622 рр.)

Михайло Дорошенко (1622—1628 рр.)

Богдан Хмельницький (1648—1657 рр.)

Іван Виговський (1657—1659 рр.)

Юрій Хмельницький (1659—1663 рр.)

Петро Дорошенко (1665—1676 рр.)

Іван Самойлович (1672—1687 рр.)

Іван Мазепа (1687—1709 рр.)

Пилип Орлик (1710—1742 рр.)

Іван Скоропадський (1709—1722 рр.)

* Портрети гетьманів див.: ж. «Українська культура», № 1, 1991 р.

Павло Полуботок (1722—1724 рр.)
 Данило Апостол (1727—1734 рр.)
 Кирило Розумовський (1750—1764 рр.)

Ілюстрації:

1. А. Монастирський. Запорожець.
2. Фоторепродукції з гравюр «Запорізька Січ»; «Запорізька Рада»; «Запорожці споряджаються до морського походу»; «Козацькі клейноди», «Козачий табір», «Запорізька варта» (див. М. Аркас «Історія України — Руси». — К., 1990).
3. С. Васильківський. Чумацький Ромаданівський шлях. Олія. 1990.
4. Фоторепродукція графіки «Дмитро Вишневецький (Байда)» (див. обкладинки журналу «Дзвін» за 1990 р.).
5. Текст: «Чумацтво виникло на Україні в XVI ст. Чумаки возили сіль з Криму та Галичини. Так, хто їздив по сіль до Коломиї, звалися «коломийцями». Чумаки також торгували рибою, лісом, дьогтем, кустарними виробами. Для перевезення товарів використовували важкі, як у козацьких обозах, куті залізом вози. Здебільшого чумакували козаки і селяни. Чумацтво занепало у другій половині XIX ст. у зв'язку з розвитком промисловості і залізниць».
6. Невідомий художник. Сагайдачний. Гравюра. 1622 р.
7. Л. Крощопович. Схема Хотинської битви. Гравюра на металі. 1763 р. (див. альбом «З української старовини», К., 1991 р.).
8. Фортеця в м. Хотині Чернівецької області — пам'ятка архітектури XIII—XVI ст., свідок багатьох історичних подій (сучасне фото).
9. К. Устиянович. Козацька битва. 1890 р.
10. Невідомий художник. Здобуття Кафи.
11. О. Сластьон. Запорозькі судна.
12. Текст: «Кафа (нині — Феодосія) — перша з колоній, заснованих генуезькими купцями на Чорному морі у XIII ст. У XVI—XVII ст. — головний невільницький ринок у Криму. Запорізькі козаки тричі (у 1616, 1628 та 1675 рр.) здійснювали морські походи на Кафу. Відомо, що запорожці вперше здобули Кафу 1616 р. під керівництвом гетьмана П. Сагайдачного, знищивши весь турецький гарнізон, потопивши багато турецьких суден-каторг і визволивши багато невільників».
13. С. Васильківський. Тип запорожця.
14. Т. Калинський. Український козак. 1778—1782 рр.
15. Ф. Красицький. Гість із Запоріжжя. Олія. 1901 р.
16. І. Репін. Запорожці пишуть листа до турецького султана. Олія. 1880—1891 рр.

Додаткові ілюстрації організатор кабінету може використати з наявних в нього матеріалів.

V. НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА УКРАЇНІ

Підзаголовок: **Боротьба українського народу за незалежність.**

Текст: «Починаючи з XIV ст., майже всі українські землі перебували під владою іноземних загарбницьких держав — Литви, Польщі, Угорщини, царської Росії, Молдавії і Кримського ханства. 146 років, починаючи з 1772 р., Галичина гнула спину під гнітом австро-угорських гнобителів. Український народ вів героїчну боротьбу за національне і соціальне визволення. Цей рух відомий з історії України — опришки (XVI ст.), гайдамащина (30—40 рр. XVIII ст.), Коліївщина (1768 р.) та ін.»

Таблиця: **Видатні національні герої в боротьбі за волю України**

1. Муха і А. Борула.	5. Іван Сірко.
2. Криштоф Косинський.	6. Яків Остряниця.
3. Северин Наливайко.	7. Богдан Хмельницький.
4. Петро Сагайдачний.	8. Семен Височан.

9. Семен Палій.	13. Максим Залізняк.
10. Олекса Довбуш.	14. Іван Гонта.
11. Іван Бойчук.	15. Устим Кармелюк.
12. Василь Баюрак.	16. Лук'ян Кобилиця.

Кошові отамани:

Іван Сірко, Кость Гордієнко, Петро Калнишевський.

Портрети: Богдан Хмельницький, Прижиттєвий портрет. Художник невідомий; Яків Остряниця. XVIII ст. Художник невідомий; Северин Наливайко; Іван Сірко; Семен Палій.

Стенд № 1

1. Таблиця «Організаційна структура повстанського війська Б. Хмельницького за «Реєстром» 1649 р.» (див. газ. «Старожитності», № 1, 1991 р.).

2. М. Самокиш. Бій Максима Кривоноса з І. Вишневецьким. Олія: 1934 р.

3. Тексти: «Максим Кривоніс» (?—1648) — черкаський полковник, один з найближчих сподвижників Б. Хмельницького. Прославився в битвах під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями, Львовом».

«У козацькому війську, особливо у XVIII ст., переважала кіннота. Кожен козак, звичайно, повинен був з'явитися до місця збору в похід з двома кіньми. Коня, підготовленого до походу козаком, старшина забороняла використовувати на важких роботах».

4. Фотографії зразків холодної і вогнепальної козацької зброї.

Стенд № 2

1. М. Івасюк. Богун під Берестечком.

2. Берестечко, місце битви військ Б. Хмельницького з польською шляхтою. Сучасне фото.

3. Тексти: «Битва під Берестечком на р. Стир відбулася 18 — 30 червня 1651 р. між військами Б. Хмельницького та короля Я. Казимира. Через зраду союзника, кримського хана, який захопивши в полон Б. Хмельницького, відступив на Крим, козацькі полки були оточені й змушені ціною великих втрат прориватися з оточення через болото й річку Пляшівку».

На могилах козаків, які полягли героїчною смертю у Берестецькій битві, в 1912—1914 рр. споруджено храм — пам'ятник, а в 1991 р. — меморіальний знак, скульптуру козака, селянина й юнака».

— «Іван Богун (? — 1664) — вінницький полковник, соратник Б. Хмельницького. Відзначився у багатьох битвах із шляхтою, зокрема під Берестечком. Навесні 1653 р. зумів з невеликим загоном (400 козаків) відстояти Монастирище, яке намагався захопити С. Чарнецький з польським військом, що у чотири рази переважало козацьке».

4. Пам'ятник Б. Хмельницькому в Києві. Скульптор М. Микешин (фото).

5. М. Дерегус. Переяславська Рада.

6. Т. Шевченко. Смерть Богдана Хмельницького. Туш. 1836 — 1837 рр.

Пояснюючий текст: «На малюнку зображено момент передачі Богданом Хмельницьким гетьманської булави молодшому синові — Юркові Хмельницькому. Подія відбулася в квітні 1657 р. у Чигирині, у резиденції гетьмана, під час його тяжкої хвороби».

7. Церква Богдана Хмельницького у Суботіві.

Стенд № 3

1. **Карта:** «Участь населення Прикарпаття у боротьбі українського народу проти шляхетської Польщі 1648 р.».

Умовні знаки; центри формування повстанських загонів; на-

прямки селянських наступів; села-учасники війни; шляхетські замки; групи селянських військ.

2. Проект реконструкції Пнівського замку XVI ст. або руїни цього замку (сучасне фото).

3. М. Фіголь. Полковник Семен Височан. Олія. 1978 р.

4. І. Деркач. Богдан Хмельницький вручає грамоту ченцям із Скита Манявського. Графіка.

Стенд № 4

1. Фотокопія тексту указу російської цариці Катерини II про скасування на Україні гетьманства з 1764 р.

2. Гетьман Іван Мазепа (див. ілюстрацію портрету та інших у кн. М. Аркаса «Історія України—Руси», К., 1990).

3. Будинок Мазепа у Чернігові.

4. Український козак часів Мазепа.

5. Руйнування Січі.

6. Могила кошового Петра Калнишевського.

7. Ковальов. Остання рада на Січі.

Стенд № 5

1. С. Васильківський. Уманський сотник Іван Гонта.

2. Невідомий художник. Титул літопису Самійла Величка. 1720 р.

3. Запорожець Максим Залізняк. Портрет.

4. Текст: «Максим Залізняк — один з керівників Коліївщини, народного повстання на Правобережній Україні проти шляхетського гніту, що вибухнуло в 1768 р. Замолоду був на Запорізькій Січі. Після Барської конфедерації та кривавих розправ поляків над українськими селянами Залізняк зібрав у Холодному Яру поблизу Мотронського монастиря загін повстанців. Після приєднання до загону Залізняка надвірних козаків Потоцького під керівництвом І. Гонти у червні 1768 р. гайдамаки здобули Умань, потім оголосили Залізняка гетьманом».

5. Гайдамаки біля монастиря перед походом (ілюстрація з книги М. Аркаса «Історія України—Руси». К., 1990).

6. В. Чеканюк. Кармелюк.

7. Лук'ян Кобилиця. Портрет роботи худ. М. Дерегуса.

Стенд № 6

1. Козак Мамай. Невідомий художник XIX ст.

2. Текст: «У XVII ст. перед кожним народним повстанням вирушали із Січі ватаги кобзарів і розходилися по всій Україні, щоб своїм співом, грою на кобзі, словами пісні роздмухувати іскри національної свідомості народу».

3. Амвросій Ждаха. Козак.

4. В. Розвадовський. Лірник.

5. Д. Безперчий. Бандурист. Олія. Кінець XIX ст.

VI. АНТИФЕОДАЛЬНА БОРОТЬБА КАРПАТСЬКИХ ОПРИШКІВ. НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРОЙ УКРАЇНИ — ОЛЕКСА ДОВБУШ

1. Цитата: «Хто був недавно князем і владикою гір, орлом повітря, оленем тих борів, паном тих ланів, аж ген по Дністрові води? Довбуш! Перед ким тремтіли сміливі і сильні, корились горді? Перед Довбушем! На кого надіялись слабі, бідні і гноблені? На Довбуша! Хто був красою наших гір, начальником наших легенів? Довбуш!»

Іван Франко

2. Художник Д. Іванцев. Володар синіх гір (Олекса Довбуш). Олія. 1956 р.

3. Карта походів Олекси Довбуша.

4. Цитата: «Не по гроші сюди прийшов, але по твою душу, щоб ти більше людей не мучив». — О. Довбуш.
5. Невідомий художник. Олекса Довбуш. Олія. XVIII ст.
6. Таблиця: «Літопис життя і антифеодальної діяльності Олекси Довбуша» (див. додаток).
7. Пам'ятник О. Довбушу в його рідному с. Печеніжині Коломийського району. 1971 р. (сучасне фото).
8. Цитата: «То наш Довбуш — наша слава...» — Ю. Федькович.
9. Обкладинка путівника професора В. В. Грабовецького «Стежками Олекси Довбуша». Івано-Франківськ. 1988 р.
10. Камінь Довбуша біля Яремчі (сучасне фото).
11. Пам'ятний знак на місці загибелі О. Довбуша в с. Космач Косівського району.
12. Скали Довбуша у с. Бубнище Долинського району.

Таблиця: «Історичні монографії про карпатських опришків»
Ю. Целевич. Опришки. Руська історична бібліотека. Т. XV. Львів, 1897 р.

В. В. Грабовецький:

- Народний герой О. Довбуш. Історичний нарис. Львів: Книжково-журн. вид-во, 1957. — 152 с.
- Олекса Довбуш — легендарний герой українського народу. М., Союзгиз, 1959. — 89 с.
- Як Довбуш карав панів. Оповідання та легенди. — К., Дитвидав, 1960. — 50 с. Співавтор.: М. Білий.
- Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII — першій половині XVIII ст. К., Вид-во АН УРСР. — 1962. — 212 с.
- Карпатське опришківство XVI—XIX ст. — Львів, Вид-во Львів. ун-ту, 1966, 252 с.
- Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI—XIX вв. // Автореф. дис. доктора ист. наук. — К.: Киев: ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1968. — 44 с.
- Каменна сказка (скалы Олексы Довбуша в Бубнище). — М., Турист, 1979. — 8 с.
- Гуцульщина XIII—XIX ст. Іст. нарис.— Львів: Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1962. — 151 с.
- Стежками Олекси Довбуша. Путівник. — Івано-Франківськ. — Облполіграфвид. 1988. — 25 с.

Додаток

ЛІТОПИС

життя й антифеодальної діяльності Олекси Довбуша

Однією з домінуючих форм збройної класової боротьби селян західноукраїнських земель було опришківство, яке народилося в специфічних умовах Прикарпаття і відповідало тогочасним соціально-економічним умовам.

- 1529 р. — Вперше зафіксована назва «Опришок»
- XVI—XVII ст. — Рух карпатських опришків, що був викликаний посиленням феодально-кріпосницького гніту, розгортався у гірських районах Прикарпаття, Закарпаття і Буковини.
- XVIII ст. — Період найвищого піднесення антифеодальної боротьби опришків. Серед ватажків опришківського руху першої половини XVIII ст. найбільше прославився Олекса Довбуш.
- 1700 р. — Народився Олекса Довбуш у с. Печеніжині (нині — селище Коломийського району).

- 1738 р. — Вперше згадується про виступи братів Олекси та Івана Довбушуків.
- 1739 р. — Олекса Довбуш нападає на двори шляхтичів у селах
- 1740 р. Вербіж, Воскресінці.
- 1741 р. — Нападає на маєток шляхтича Карпінського в с. Голосків Коломийського повіту.
- 1742—1743 рр. — Основним місцем перебування Довбуша і його загону була гора Стіг у Чорногорі на пограниччі Галичини, Закарпаття і Буковини.
- 1744—1745 рр. — Період найактивнішої діяльності О. Довбуша. Народний герой робить походи на Поділля і Прикарпаття.
- 1744 р. травень — Олекса Довбуш здобуває в Борщові маєток-фортецю і карає лютого гнобителя й переслідувача повсталих опришків К. Золотницького.
- 1744 р. літо — Народний герой здобуває Богородчанську фортецю пана Романовського, захоплює скарби і знищує економічні книги феодалів Прикарпаття.
- 1744 р. — Народний герой пише письмові звернення до прикарпатської шляхти — т. зв. «Маніфести проти князів», в яких погрожує карати всіх, хто гнобить і мучить селян. Дії Довбуша активізують антифеодальні виступи селян Прикарпаття.
- 1745 р. 13.V. — Довбуш із загonom перейшов Дністер і з'являється в околицях Рогатина.
- 1745 р. кінець травня — О. Довбуш перебуває в с. Зелене і готується на Надвірну і Солотвину. Перелякана шляхта й орендарі готують свої фортеці до оборони.
- 1745 р. 23.VIII. — О. Довбуш, важко поранений кулею сільського глитая С. Дзвінчука, помирає 24 серпня в Космачі, передавши свою зброю побратимам Василю Баюраку і Павлу Орфеняку.
- 1745 р. VIII. — За наказом гетьмана Йосипа Потоцького тіло мертвого Довбуша виставляють спочатку в Коломийській ратуші, а потім розрубують на 12 кусків і виставляють у селах і містах з метою залякати народні маси.

Примітки: Літопис життя й діяльності О. Довбуша розроблений і складений доктором історичних наук, професором В. В. Грабовецьким. Ілюстрації до теми можна виготовити по фотопутівнику «Виставка творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції доктора історичних наук, професора В. В. Грабовецького».

VII. РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ НА УКРАЇНІ

Текст: «Долаючи важкий соціальний і національний гніт, український народ впродовж століть творив культурні цінності, спираючись на віковий досвід поколінь.

Культура Київської Русі зайняла визначне місце в розвитку світової культури.

З давніх віків і до сьогодні на Україні розвивалися писемність і освіта, літописання й книгодрукування, усна народна творчість і література, музика й театр, образотворче мистецтво й архітектура, наука та техніка».

1. ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

а) Літописці і книгодрукарі:

Нестор, книжник Тимофій, Самовидець, М. Гунашевський, Л. Боболінський, Г. Граб'янка, С. Величко, І. Федоров, П. Беринда.

б) Письменники:

Іларіон, Ф. Печерський, В. Мономах, автор «Слово про Ігорів похід», С. Зизаній, Христофор Філарет, М. Смотрицький, З. Копистенський, І. Борецький, І. Вишенський, Г. Сковорода, І. Котляревський, П. Гулак-Артемовський, Г. Квітка-Основ'яненко, Е. Гребінка, М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький, А. Могильницький, Т. Шевченко, П. Куліш, Марко Вовчок, П. Мирний, П. Грабовський, Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Франко, М. Павлик, Л. Глібов, С. Руданський, І. Воробкевич, Ю. Федькович, О. Духнович, В. Стефаник, Л. Мартович, Марко Черемшина, Н. Кобринська, О. Кобилянська, Є. Ярошинська, В. Винниченко, Г. Хоткевич, В. Самійленко, М. Вороний, О. Олесь, Б. Лепкий, Х. Алчевська, С. Яричевський, Б. Грінченко, П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, М. Хвильовий, А. Малишко, М. Бажан, Ю. Смолич, О. Гончар, І. Драч, В. Симоненко, Л. Костенко, Д. Павличко, В. Стус, Р. Федорів, Р. Іваничук, Р. Лубківський, Р. Братунь, П. Осадчук.

в) композитори, драматурги, діячі театру.

Митуса, М. Ділецький, М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель, С. Гулак-Артемовський, П. Ніщинський, П. Сокальський, М. Лисенко, М. Вербицький, А. Вахнянин, К. Стеценко, М. Леонтович, Д. Січинський, Г. Топольницький, Я. Лопатинський, С. Людкевич, Ф. Колесса, П. Майборода, А. Кос-Анатольський, М. Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, М. Садовський, М. Заньковецька, П. Сакаганський, О. Бачинський, Й. Стадник, К. Рубчакова, О. Мишуга, М. Менцинський, С. Крушельницька, А. Бучма, Л. Курбас, Г. Юра, Н. Ужвій, Ф. Стригун, Н. Наум.

г) Художники, скульптори, архітектори.

Аліпій, Іван Кондзелевич, І. Рудкович, Д. Левицький, В. Боровиковський, І. Сошенко, Т. Шевченко, К. Устиянович, С. Васильківський, М. Пимоненко, С. Світославський, О. Мурашко, П. Мартинович, О. Сластіон, І. Їжакевич, І. Труш, Ю. Панькевич, М. Сосенко, Я. Пстрак, М. Івасюк, Ф. Красицький, О. Кульчицька, О. Новаківський, М. Бринський, М. Паращук, Г. Нарбут, В. Касіян, Авдій, С. Ковнір, І. Григорович-Барський, І. Левинський.

д) Вчені.

П. Беринда, І. Гізель, Ю. Дрогобич, Г. Сковорода, Ф. Прокопович, О. Павловський, М. Максимович, І. Срезневський, І. Франко, А. Кримський, В. Вернадський, Щасний Сельський, І. Пулюй, М. Горбачевський, І. Мечников, І. Сеченов, М. Гамалія, О. Потєбня, М. Сумцов, В. Шухевич, П. Житецький, В. Гнатюк, Ю. Кондратюк, Є. Патон.

е) Дослідники історії України.

1. Володимир Антонович (1834—1908 рр.).
2. Микола Аркас (1853—1909 рр.).
3. Дмитро Багалій (1857—1932 рр.).
4. Михайло Грушевський (1866—1934 рр.).
5. Іван Гуржій (1915—1971 рр.).
6. Олександра Єфименко (1848—1918 рр.).
7. Михайло Драгоманов (1841—1895 рр.).
8. Микола Костомаров (1817—1885 рр.).
9. Іван Крип'якевич (1886—1967 рр.).
10. Михайло Максимович (1804—1873 рр.).
11. Юліан Целевич (1843—1892 рр.).
12. Дмитро Яворницький (1855—1940 рр.).

VIII. УКРАЇНА ДОБИ КАПІТАЛІЗМУ

1. Західноукраїнські землі в період зародження капіталізму

Текст: «Промисловість Галичини під владою Австро-Угорської імперії здебільшого перебувала в руках іноземців. Тут головним чином розвивалися нафто-добувна та лісопильні галузі. Населення західноукраїнських земель налічувало 6,5 млн. чол. Основну його масу становило селянство, яке наполовину складалося з бідняцьких господарств. Починаючи з кінця XIX ст., сотні тисяч українців з цих земель у пошуках праці подалися в Західну Європу та за океан — на Американський континент та в Австралію. В промисловості було зайнято 400 тис. чол. постійно й тимчасово найманих робітників».

1. Ілюстрація. Ручне добування нафти на Прикарпатті.

2. Дрогобич. Нафтопромисли (фото початку XX ст.).

3. Мирослав Січинський (1887—1979 рр.), який убив австрійського намісника в Галичині графа Потоцького і був засуджений до страти. (Фото 1908 р.).

4. Адам Коцко (1882—1910 рр.) — активний учасник визвольного руху Галичини (Фото 900-х років).

5. Початкова школа збудована в с. Ценява в 1900 р. (Рожнятівський район. Фото).

6. Селянські заворушення в Галичині 1906—1907 рр. Художник: О. Данченко. Олія. 1955 р. (Фото).

7. Гуцульська хата (на Верховині). Початок XX ст. (Фото).

IX. БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ (УНР ТА ЗУНР)

1. Текст: «У жовтні-листопаді 1918 р. у результаті народної революції Австро-Угорська імперія була ліквідована. Західноукраїнські трудящі маси взяли активну участь у національно-демократичній революції й 1 листопада 1918 р. у Львові була встановлена влада Української Національної Ради, яка незабаром поширилася на всі українські землі імперії. 13 листопада було проголошено суверенну Західноукраїнську Народну Республіку. Головою Національної Ради став Євген Петрушевич, головою уряду Державного секретаріату — Кость Левицький, головою Центрального військового комітету був сотник УСС — Дмитро Вітовський, уродженець Прикарпаття».

2. Текст: «ЗУНР займала територію 70 тис. кв. км., де проживало 70% українців, 14% поляків, 16% інших національностей. ЗУНР підтримувала дипломатичні зв'язки з 10-ма країнами світу. Уряд ЗУНР знаходився у різний час у Львові, Тернополі, Станіславі».

3 січня 1919 р. Українська Національна Рада в Станіславі винесла постанову про злуку ЗУНР і УНР.

22 січня 1919 р. у Києві на площі Святої Софії відбулася церемонія урочистого прийняття «Акту злуки», який був ратифікований Декларацією УНР.

Віковічна мрія українського народу здійснилася».

3. Полковник Дмитро Вітовський (Фото).

4. Д-р Кость Левицький — голова Державного секретаріату ЗУНР (Фото).

5. Полковник Мирон Тарнавський, пізніше генерал, командуючий УГА (Фото).

6. Гурток кресової кварти в полку УСС. Зліва направо: Р. Купчинський, І. Іванець, В. Оробець, В. Дзіковський, Л. Лепкий, Т. Мойсейович. (Фото).

7. Календар стрілецької зв'язки.

8. Однострій старшини українських січових стрільців (малюнок).

9. Однострій стрільця-піхотинця (малюнок).

10. Павло Платонович Чубинський (27.01.1839—26.01.1884) — фото-репродукція.

11. Текст: Гімн «Ще не вмерла Україна». Слова національного гімну написав у 60-х роках XIX ст. відомий український поет, етнограф, фольклорист Павло Чубинський. Музику написав галицький композитор Михайло Вербицький (1815—1870).

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА

Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Станем, браття, в бій кровавий від Сяну до Дону
В ріднім краю панувати не дамо нікому:
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

А завзяття, праця щира свого ще докаже,
Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже,
За Карпати відоб'ється, згомонить степами,
України слава стане поміж народами.

Приспів:

Душу, тіло ми положим за нашу свободу.
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Х. УКРАЇНА МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Текст: «І світова війна привела до значного погіршення становища трудящих, загострення економічної кризи. В результаті Лютневої революції була провалена монархічна влада в Росії, а на Україні 4 березня 1917 р. виникла Українська Центральна Рада. Головою цієї Ради був обраний видатний історик і політичний діяч Михайло Грушевський, головою уряду — Генерального секретаріату — відомий письменник Володимир Винниченко. 7 листопада Центральна Рада своїм III Універсалом проголосила утворення Української Народної Республіки, а IV — проголосила її незалежною самостійною державою. 25 грудня 1917 р. I Всеукраїнський з'їзд Рад проголосив Україну Радянською республікою.

29 квітня 1918 р. була проголошена гетьманом П. Скоропадським Українська держава. 15 грудня 1918 р. до влади прийшла Директорія, і відновила попередню назву держави — Українська Народна Республіка.

У грудні 1922 р. УСРР за рішенням 7-го Всеукраїнського з'їзду Рад ввійшла до складу СРСР. У жовтні 1939 р. Українські Народні Збори у Львові проголосили возз'єднання Західної України в єдиній Радянській українській державі».

1. Львів. Державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка. Тут у жовтні 1939 р. відбулися Українські Народні Збори, де було проголошено возз'єднання Західної України та УСРР, а в лютому 1991 р. проведено I Галицьку асамблею. (Фото).

2. Декларація про входження Західної України до складу Української Радянської Соціалістичної республіки (Фотокопія).

3. Карта смертності по областях УСРР, охоплених голодом у 1933 р. (з книги «Міністерство закордонних справ і голод. Британські документи про Україну і великий голод 1932—1933 рр.» США—Канада. 1938 р.). Підзаголовок стенду: «В боях за визволення Прикарпаття» (карта).

Текст: «Хроніка визволення Івано-Франківської області від фашистських загарбників (1944 р.).

4 березня 1944 р. згідно з планом ставки Верховного Головнокомандування розпочалася Проскурівсько-Чернівецька наступальна операція 1-го Українського фронту.

21 березня введена в наступ 1-а танкова армія. Сміливо вирвавшись вперед, армія на третій день вийшла до Дністра.

21 березня 1-а гвардійська танкова бригада і 21 механізована бригада 8-го гвардійського механізованого корпусу, оволодівши селом Семаківці, до 16.00. визволили від ворога м. Городенку.

27 березня передовий загін 1-ої гвардійської танкової бригади був направлений для визволення Коломиї. На світанку 28 березня, зламавши опір противника, танкісти повністю визволили Коломию від ворога й оволоділи переправами через ріку Прут.

29 березня 40-а гвардійська танкова бригада звільнила місто Снятин. Противник продовжував відступ і був вибитий із Заболотова.

31 березня загін у складі двох танків і двох взводів автоматників визволив місто Косів.

13 липня перейшли в наступ війська 1-го Українського фронту. Розпочалася Львівсько-Сандомирська операція.

21 липня перейшли в наступ на Станіславському напрямі війська 1-ої гвардійської армії.

24 липня 74-й стрілецький корпус форсував річку Дністер. 147-а та 155-а стрілецькі дивізії при допомозі 276-ої стрілецької дивізії штурмом оволоділи містом Галичем.

26 липня війська 1-ої гвардійської армії, ведучи важкі бої з противником, який відходив на північний захід від Станіслава, просувалися вперед і зав'язали бій за місто Калуш. Цього ж дня частини 151-ої стрілецької дивізії звільнили селище Богородчани.

27 липня до 3.00. з'єднання 18-го гвардійського та 30-го стрілецьких корпусів 1-ої гвардійської армії штурмом оволоділи Станіславом (тепер — Івано-Франківськ).

29 липня частини 351-ої стрілецької дивізії о 10.30, подолавши вогневий опір противника, почали активний наступ на місто Долину. Після тривалих боїв, які точилися до 4 серпня, місто було повністю звільнене від ворога.

З 26 по 30 липня продовжувалися жорстокі бої за місто Калуш. 30 липня 141-а стрілецька дивізія при допомозі 395 та 161 стрілецьких дивізій з боєм оволоділи Калушем.

Жорстокі бої точилися на Карпатських перевалах. 2-а гвардійська повітряно-десантна дивізія при допомозі 138-ої стрілецької дивізії, що вибила фашистів з Красноїлова та Жаб'є, 22 вересня оволоділа могутнім опорним пунктом противника — Ворохтою, Татарським перевалом.

За мужність і відвагу тисячі бійців, командирів і політпрацівників були нагороджені орденами й медалями, а 55 воїнам присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Умовні позначення (до карти): «Напрями ударів радянських військ».

— Рейди партизанського з'єднання під командуванням С. А. Ковпака (1943 р.) та місця найважливіших боїв ковпаківців.

— Лінія фронту на 1 вересня 1944 р.

— Підпільні антифашистські групи й організації.

27.VII. — Дата визволення населеного пункту від ворога.

ХІ. УКРАЇНА НА ШЛЯХУ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ І ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Текст: 1. «Сьогодні стає очевидним, що вирішальну роль у піднесенні національної самосвідомості на Україні відіграв створений восени 1989 р. Народний рух України за перебудову. Це масовий гро-

мадсько-політичний рух, що виник як вияв народної ініціативи за докорінне оновлення, тобто побудова на Україні демократичної і незалежної держави, відродження української нації, забезпечення національно-культурних потреб усіх етнічних груп».

Текст: 2. «16 липня 1990 р. Верховна Рада Української РСР двадцятого скликання прийняла Декларацію про державний суверенітет України. З 385 зареєстрованих на ранковому засіданні депутатів за Декларацію проголосувало 355 народних обранців, проти — 4, не голосувало — 26».

3. Лідер Народної Ради І. Р. Юхновський (фото).

4. Зліва в центрі лідер Руху України, поет Іван Драч (фото).

5. У Києві відбулася Установча конференція українського добровільного історико-просвітнього товариства «Меморіал» (кольор. ілюстрації).

6. Дзвони Чорнобиля (фото, ілюстрації).

II-й стенд ілюстрації:

- Республіканське свято рідної мови.
- Козацький великдень.
- Капулівка. Мітинг поблизу могили І. Сірка.
- Освячення кургану пам'яті.
- Листівка — плакат співробітника журналу «Сучасність» (США) митця Богдана Певного — найпопулярніша з аналогічних у 1990 р.
- Хрест свободи в Теревовлі (Канада, провінція Альберта).
- Пам'ятний знак на честь української писанки у Вегревіллі (Канада, провінція Альберта (знімки Івана Івахіва, США).
- Копія прапора Війська Запорізького низового зберігається у фондах Державного історичного музею УРСР. Оригінал — у Ермітажі Ленінграда.
- Український науковий інститут Гарвардського університету (США).
- Львів. До пам'ятного знака на місці, де громадськість пропонує встановити пам'ятник Т. Шевченку, за новою традицією наречені приходять вклонитися.
- Монумент на честь тисячоліття хрещення України, відкритий 8 жовтня 1988 р. Вест Йоркшир. Англія. Архітектор М. Лацук.

Пояснюючий текст: «Не зафарбовано території, що не входили до складу УРСР до 1939 р.

Проценти зменшення населення, 1929—1933 рр. — 25 відсотків і більше».

1. Державний кордон на 1959 р.
2. Кордони республік на 1959 р.
3. Обласні кордони на 1959 р.
4. Етнолінгвістичні межі розселення українців.

Стенд № 3.

Підзаголовок: «24 серпня 1991 р. проголошено самостійну державу — Україна».

Акт проголошення незалежної України:

Текст: «Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла над Україною в зв'язку з державним переворотом у СРСР 19 серпня 1991 р. — Продовжувати тисячолітню традицію державотворення на Україні.
— Виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами.
— Здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України на створення самостійної української держави — України.

Територія України є неподільною і недоторканою. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей Акт набирає чинності з моменту його схвалення.

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України».

— Загальний вигляд будинку Верховної Ради у Києві (фото).

Стенд № 4

Підзаголовок: «Українська діаспора».

Текст: «На всіх континентах світу, включаючи колишні республіки СРСР, проживає близько 10 млн. українців. Це становить 20% всіх українців світу (50 млн. чол.). Українці є однією з найбільших національних діаспор. Близько 6 млн. їх налічується за межами України, в СРСР, 4 млн. чол. — у зарубіжних країнах».

Цитата: «Еміграція селян із Галичини — се не нова річ. Вона невідлучна товаришка зубоження, пролетаризації галицького селянства, якій знесення панщини в 1848 р. широко відчинила ворота» — І. Франко. Еміграція галицьких селян 1892 р.»

1. Переселення українців у Канаду (фоторепродукція з картини).

2. Своє життя як спільності українців в Австралії почали з будівництва церков. І біля кожної — пам'ятник жертвам голоду 1932 — 1933 рр. на Україні (фото).

3. Камінний хрест, поставлений у Русові С. Дідухом (фото).

4. Прототипом головного персонажа твору «Камінний хрест» послужив селянин з Русова Степан Дідух, який емігрував до Канади (фото).

5. Таблиця: «Розселення українців у зарубіжних країнах» (див. Ф. Д. Заставний. Українська діаспора. Львів, 1991 р., стор. 94—97).

Додатки:

1. «Історико-етнографічна карта України».

Умовні позначення:

1. ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНІ РАЙОНИ УКРАЇНИ

1. Галичина. Підрайони: Гуцульщина, Бойківщина, Покуття, Опілля.
2. Волинь.
3. Буковина.
4. Закарпаття.
5. Полісся.
6. Поділля.
7. Подніпров'я.
8. Донбас.
9. Крим.
10. Таврія.
11. Слобожанщина.

2. ВИЗНАЧНІ МІСЦЯ ЗАПОРІЗЬКОГО КОЗАЦТВА

1. Хортиця (біля Запоріжжя).
2. Лубни (ур. Солоничя) 1596 р. (Полт. обл.).
3. Жовті Води. 1648 р. (Дніпропетровська обл.).
4. Корсунь. 1648 р. (Черкаська обл.).
5. Пилявці. 1648 р. (Волинська обл.).
6. Збараж-Зборів. 1649 р. (Тернопільська обл.).
7. Берестечко. 1651 (Волинська обл.)
8. с. Пляшева (Ровенська обл.).

3. ФОРТЕЦІ

1. Кодак (Запорізька обл.).
2. Кам'янець-Подільський (Хмельн. обл.).
3. Хотин (Чернівецька обл.).
4. Пнів (Ів.-Франківська обл.).

4. ГЕТЬМАНСЬКІ СТОЛИЦІ

1. Чигирин (Черкаська обл.).
2. Батурин (Чернігівська обл.).
3. Глухів (Сумська обл.).

5. МОГИЛИ КОШОВИХ ОТАМАНІВ

1. Могила І. Сірка — 1680, с. Капулівка (Нікополь, Дніпропетровська обл.).
2. Могила К. Гордієнка — 1734, с. Олешки (Херсонська обл.).

6. СПИСОК ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ

	Дата заснування
1. Київ	482 р.
2. Львів	1256 р.
3. Чернівці	XII ст.
4. Ужгород	IX ст.
5. Луцьк	1085 р.
6. Тернопіль	1540 р.
7. Рівне	XIII ст.
8. Хмельницький	1493 р.
9. Вінниця	1363 р.
10. Житомир	1240 р.
11. Чернігів	IX ст.
12. Харків	1655 р.
13. Одеса	VIII ст.
14. Херсон	1778 р.
15. Миколаїв	1784 р.
16. Кіровоград	1754 р.
17. Суми	XVII ст.
18. Запоріжжя	1710 р.
19. Дніпропетровськ	1783 р.
20. Луганськ	1796 р.
21. Сімферополь	1784 р.
22. Полтава	1174 р.
23. Донецьк	1869 р.
24. Івано-Франківськ	1662 р.
25. Черкаси	XIV ст.

Стенд з гербами: II. «УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА СИМВОЛІКА»

1. Український національний герб-тризуб.	13. Слобожанщина.
2. Київщина	14. Холмщина.
3. Чернігівщина.	15. Полісся.
4. Переяславщина.	16. Донеччина.
5. Сіверщина.	17. Кубань.
6. Волинь.	18. Закарпаття.
7. Поділля.	19. Буковина.
8. Запоріжжя.	20. Белзщина.
9. Таврія.	21. Перемишльщина.
10. Одещина.	22. Галичина.
11. Херсонщина.	23. Львівщина.
12. Крим.	

**Зображення гербів див. у журн. «Українська культура»,
№ 1, 1991 р.**

**Заголовок карти: III. «ПАМ'ЯТНИКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ
ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ»**

Умовні позначення:

Дати заснування населених пунктів або першого згадування в історичних документах.

Пам'ятники і пам'ятні місця, зв'язані з іменами славетних людей.
Могили Січових стрільців.

Пам'ятники і пам'ятні місця історичних подій.

Братські могили радянських воїнів та односільчан, які загинули у роки Великої Вітчизняної війни.

Музеї.

Народні художні промисли.

Археологічні пам'ятники.

IV. СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Організатори кабінету мають подбати, щоб при ньому була обов'язково створена бібліотека як для навчальної, так і для наукової роботи молоді. Джерелом формування фонду може бути благодійний внесок книг вчителями, батьками, студентами, учнями і т. д. з дарчими написами, печатками домашніх бібліотек. Одночасно кабінет має постійно поновлюватися через бібліотеку навчального закладу.

Тематика розділів:

I. Історія України — монографії, збірники документів, підручники, хрестоматії і т. д.

II. Краєзнавча історична література — путівники, брошури, буклети, листівки, тези і програми обласних конференцій.

III. Художня історична література.

IV. Рукописний відділ — дисертації, дипломні роботи, наукові і курсові студентські роботи.

V. Бібліографічний каталог:

1. Картотека книг з історії України.

2. Іменний і тематичний каталог наявної у навчальному закладі історичної україніки.

3. Картотека публікацій праць викладачів навчального закладу.

4. Каталог української історичної літератури в домашніх бібліотеках викладачів.

VI. Відділ преси — історико-публіцистичні журнали, брошури, газети.

Одержано 20.12.91.

Методические рекомендации и содержание в помощь преподавателям и учителям истории по созданию кабинета истории Украины подготовили старший преподаватель кафедры истории Украины Б. М. Гаврылив и заведующий кафедрой истории Украины Ивано-Франковского государственного педагогического университета им. В. С. Стефаника, доктор исторических наук, профессор В. В. Грабовецкий.

Авторы попытались в иллюстративно-тематическом и хронологическом плане, с использованием краеведческого материала наглядно показать многовековой процесс исторического развития Украины.